

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΙΑΚΟΝΟ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟ ΜΑΝΙΟ ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

Με την εργασία του Ζαχ. Τσιρπανλή για τους Μακεδόνες σπουδαστές του Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου¹ ἔγιναν γνωστά πολλά πρόσωπα, μερικὰ γιὰ πρώτη φορά, πού συνέβαλαν στήν πνευματική ἀνάπτυξη τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἐνας ἀπὸ αὐτούς εἶναι ὁ Καλλίνικος Μάνιος ἢ Μανιὸς ἀπὸ τῆ Βέροια², πού ἔγινε δεκτὸς στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Ρώμης τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1642 σὲ ἡλικία 18 ἐτῶν, ἐνῶ ἦταν διάκονος.

Μετὰ τὸ 1647, δηλαδὴ μετὰ ἀπὸ 5 χρόνια σπουδῶν, ὁ Καλλίνικος φεύγει ἀπὸ τὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ περνᾷ στὸ Κολλέγιο Urbano di Propaganda Fide³, ὅπου ἔμεινε ὡς τὶς 17 Αὐγούστου 1649, ὅταν ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰδικώτερα γιὰ τὴν πατρίδα του τὴ Βέροια, ὅπου καὶ δίδαξε⁴.

Τὸ σκοτεινὸ σημεῖο τῆς παραμονῆς τοῦ Μάνιου στὴ Ρώμη εἶναι ἀκριβῶς ἢ ἀλλαγὴ Κολλεγίου: πότε ἀκριβῶς ἔγινε καὶ γιὰ ποιοῦ λόγο. Δυστυχῶς, τὰ στοιχεῖα πού ἔχουμε στὴ διάθεσή μας δὲν μᾶς δίνουν καμιὰ ἀπάντηση σχετικὰ μετὰ τὴ χρονολογία τῆς ἀλλαγῆς, πού πρέπει νὰ τοποθετηθῆ ἀνάμεσα στὶς 12 Μαΐου 1647 καὶ 9 Μαΐου 1648⁵. Μποροῦμε ὡστόσο νὰ διελυγκάνουμε ἀρκετὰ τοὺς λόγους πού τὸν ὀδήγησαν (ἢ πού ὀδήγησαν τοὺς ἀνωτέρους του) νὰ ἀλλάξῃ Κολλέγιο.

Στὸν Κώδικα Barb. gr. 280 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, ἀνάμεσα σὲ ἔγγραφα πού ἀφοροῦν καὶ σὲ ἄλλους Ἑλληνες μαθητές⁶, συναντήσαμε δύο ἑλληνικὲς ἐπιστολές, χωρὶς χρονολογία, πού ἔφεραν τὴν ὑπογραφή *ὁ ταπεινὸς Καλλίνικος ἱεροδιάκονος*⁷ καὶ μιὰ ἐκθεση, ἀχρονολόγητη καὶ ἀνυ-

1. Ζαχάρια Ν. Τσιρπανλή, Οἱ Μακεδόνες σπουδαστές τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Ρώμης καὶ ἡ δράση τους στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἰταλία (16ος αἰ. - 1650), Θεσσαλονίκη 1971.

2. Τσιρπανλή, ἔ.α., σ. 115-120 καὶ 196-200. Βλ. καὶ σ. 265 (εὔρετήριον).

3. Τὸ Κολλέγιο αὐτὸ ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Πάπα Οὐρβανὸ Ἡ' (1 Αὐγούστου 1627) καὶ λειτουργεῖ μέχρι σήμερα (βλ. Τσιρπανλή, ἔ.α., σ. 117, σημ. 7).

4. Τσιρπανλή, ἔ.α., σ. 196-200.

5. Τσιρπανλή, ἔ.α., σ. 117-118.

6. Βλ. φ. 28α (Κωνσταντῖνος καὶ Νικόλαος Λογοθέτης)· φ. 41α (Φραγκίσκος Κόκκος καὶ Ἰωάννης Ματθαῖος Καρσοφύλλης)· φ. 45α (Φερδινάνδος Ricci)· φ. 51α (Γεώργιος Πιέριο).

7. Ὁ Καλλίνικος, ὅταν ἔφθασε στὸ Κολλέγιο ἦταν ἤδη διάκονος (βλ. Ἀρχεῖο Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, τ. 14, φ. 16β)· βλ. Τσιρπανλή, ἔ.α., σ. 116 καὶ σημ. 5.

πόγραφη, που άρχιζε όμως με τις λέξεις: *Io Callinico, monacho greco...* (ή έκθεση αυτή είναι γραμμένη στα ιταλικά). Ξεετάζοντας τὸ περιεχόμενό τους τὸ συσχετίσαμε ἀμέσως με τὴν ὑπόθεση τοῦ Μάνιου.

Χ ρ ο ν ο λ ό γ η σ η κ α ι π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν ο ἔ γ γ ρ ά φ ω ν .

Ὅπως σημειώσαμε παραπάνω, καὶ τὰ τρία ἔγγραφα εἶναι ἀχρονολόγητα: μόνο μιὰ ἐπιστολὴ φέρει τὴν ἡμερομηνία *Ἰουλίω ιζ'*, χωρίς ἔτος, ἐνῶ τὰ ἄλλα δύο δὲν ἔχουν καμιὰ ἔνδειξη.

Οἱ δύο ἐπιστολὲς ἀπευθύνονται στὸ ἴδιο πρόσωπο, τὸν Λουκᾶ Λουστθένιο (ἰταλ. *Lusthenio*). Δὲν μπορέσαμε νὰ βροῦμε ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ πρόσωπο. Κατὰ τὴ γνώμη μας, πρόκειται γιὰ τὸν βιβλιοθηκᾶριο τῶν *Barberini* Λουκᾶ *Holsthein*¹, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ βροῦμε γιὰ ποιὸ λόγο ὁ Καλλίνικος τὸ γράφει λάθος τὸ ὄνομα αὐτό, παρ' ὅλο πὸ μοιάζουν τόσο.

Πιστεύουμε ὅτι οἱ δύο ἐπιστολὲς γράφηκαν σὲ μικρὴ χρονικὴ ἀπόσταση ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Καὶ στὶς δύο ἀναφέρεται μιὰ ἐπικείμενη ἀποδημία γιὰ τὴ Γαλλία, τὴν ὁποία ὁ Καλλίνικος θεωρεῖ σίγουρη· καὶ στὶς δύο ἀναφέρεται ἐπίσης κάποιον *ἐθνυμητικόν* ἢ *μνημονικόν ἰδιοχείρον* πὸ πρέπει νὰ γράφει γιὰ τὸν Φραγκίσκο *Ingoli*, γραμματέα τῆς *Propaganda*², ὁπότε πρέπει νὰ θεωρήσουμε μᾶλλον βέβαιο ὅτι ἡ τελείως ἀχρονολόγητη ἐπιστολὴ γράφηκε τὸν μῆνα Ἰούλιο.

Σχετικὰ μετὴ δευτέρη ἐπιστολὴ: στὴν ἀρχή, στ. 3-5, ὁ Μάνιος ἀναφέρει στὸν *Holsthein* ὅτι τὸν ἐπισκέφθηκε ὁ *Ingoli* καὶ τὸν ἐρώτησε πῶς εἶναι. Ὁ Μάνιος ἀπήντησε *οὐ καλὸς* (διαβ. *οὐ καλῶς*) *ἐπειδὴ ἡστέρημαι τῆς ἐλληνικῆς διαλέκτου*. Ἡ ἐρώτηση τοῦ *Ingoli* προϋποθέτει ὅτι ὁ Καλλίνικος βρίσκεται στὸ Κολλέγιο *Urbano* καὶ ὄχι στὸ Ἑλληνικόν, ὅπως ἐπίσης ὅτι ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ εἶναι πρόσφατη, δηλαδὴ τὸ 1648. Ἐξ ἄλλου μᾶς βεβαιώνει τὸ γεγονός τοῦ θανάτου τοῦ *Ingoli* πὸ ἐπῆλθε στὶς 24 Ἀπριλίου καὶ ὄχι τὸν Αὐγούστο τοῦ 1649³, ὁπότε μετὴ σιγουριὰ μποροῦμε νὰ θεωροῦμε καὶ τὶς δύο

1. Γιὰ τὸ Λουκᾶ *Holsthein*, γνωστὸ ἑλληνιστὴ, μέχρι σήμερον δὲν ἔχει γραφῆ μιὰ μονογραφία πὸ νὰ ξεετάζη τὶς πολὺπλευρες ἐρευνές του. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ *Franc. Barberi* στὴν «*Enciclopedia Cattolica*», τ. VI, στήλη 1466, ὅπως καὶ τὴν ἔκδοση τῶν ἐπιστολῶν του πρὸς διαφόρους λογίους τῆς ἐποχῆς του πὸ μαρτυροῦν, κατὰ κάποιον τρόπο, τὴν ὅλη δραστηριότητά του, *Luca Holsthenii. Epistolae ad diversos, cura I. F. Boissonade, Parisiis 1817*.

2. Ὁ Φραγκίσκος *Ingoli* ὑπῆρξε πρῶτος Γραμματέας τῆς *Propaganda* ἀπὸ τὶς 6 Ἰανουαρίου 1622 ὡς τὶς 24 Ἀπριλίου 1649· βλ. *Josef Metzler, Francesco Ingoli, der erste Sekretar der Kongregation, eis «Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria Rerum» I (1622-1700), Rom-Wien 1972, σ. 197-243*.

3. *N. Kowalsky, Serie dei Cardinali Prefetti e dei Segretari della Sacra Congregazione «De Propaganda Fide», Romae 1962, σ. 20-21 καὶ 32*.

ἐπιστολές γραμμένες τὸν Ἰούλιο τοῦ 1648, λίγους μῆνες δηλαδή μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Μάνιου ἀπὸ τὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Στὴ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιστολές αὐτές, ἂν θεωρήσουμε πρώτη ἐκείνη τῆς 17ης Ἰουλίου, ὁ Καλλίνικος περιγράφει μιὰ συζήτησή του ποὺ εἶχε πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες μὲ τὸν Ingoli σχετικὰ μὲ τὰ πρόσφατα σχέδια τοῦ Καλλίνικου γιὰ τὸ μέλλον. Φαίνεται ὅτι ὁ Καλλίνικος εἶχε συμφωνήσει μὲ τὸν Holsthein νὰ σταλῆ στὴ Γαλλία καὶ νὰ μιλήσῃ πρῶτος ὁ Holsthein στὸν Ingoli. Ἀλλὰ ἐνῶ ὁ Ingoli φαίνεται πρόθυμος γιὰ τὸ ταξίδι αὐτὸ τοῦ Καλλίνικου, βρίσκει τὴ δυσκολία τῆς ὑποτροφίας μὲ τὴν ὁποία σπούδαζε στὴν Propaganda. Ἡ δυσκολία αὐτὴ ἔγκειται στὴν ἀποστολὴ τῶν χρημάτων στὸ Παρίσι, ὅπου, πρὸ συγκεκριμένα, ἤθελε νὰ πάῃ ὁ Ἑλληνας Διάκονος, «Studiando là le scienze e perfetionandomi nella lingua Greca», ὅπως θὰ γράψῃ ὁ ἴδιος ὁ Καλλίνικος στὴν ἔκθεσή του πρὸς τὴν Propaganda. Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴ δυσκολία ἀπαντᾷ ὁ Μάνιος ὅτι πιθανὸν νὰ προβλέψῃ γι' αὐτὸ ὁ Holsthein. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ εἶχε αὐτὸ τὸ σκοπὸ, νὰ εἰδοποιήσῃ δηλαδή τὸν Γερμανὸ προστάτη του, γιὰ νὰ ξέρῃ τί θέσῃ νὰ πάρῃ, ἂν τυχὸν συναντηθῆ μὲ τὸν Ingoli, ποὺ προέτρεπε τὸν Καλλίνικο νὰ γράψῃ μιὰ ἔκθεσι γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν ὑπόθεσι αὐτὴ στὸν Καρδινάλιο Carponi, Ἀντιπρόεδρο (Vice-Prefetto) τῆς Propaganda.

Ἡ δευτέρα ἐπιστολὴ μᾶς βοηθεῖ νὰ καταλάβουμε, κατὰ κάποιον τρόπο, τὸ πῶς γνωρίσθηκε ὁ Μάνιος μὲ τὸν Γερμανὸ λόγιο. Φαίνεται ὅτι ὁ Holsthein ἐνδιαφέρθηκε νὰ βρῆ στὴ Ρώμη κάποιον Ἑλληνα ποὺ νὰ γνώριζε καλὰ τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ στὴ διόρθωσι χειρογράφων κλασσικῶν συγγραφέων καὶ Ἑλλήνων Πατέρων. Ὁ Καλλίνικος πληροφορεῖ τὸν Holsthein ὅτι τελείωσε τὴ διόρθωσι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Σωκράτη¹, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖο βιβλίο. Προτίθεται ἀκόμη νὰ συνεχίσι αὐτές τὶς διορθώσεις ὅλη τὴν περίοδο ποὺ θὰ βρίσκεται στὴ Ρώμη, μέχρις ὅτου ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴ Γαλλία. Αὐτὸ τὸ ταξίδι θεωρεῖται σίγουρο ἀπὸ τὸν Καλλίνικο καὶ γι' αὐτὸ προτίθεται νὰ γράψῃ *ἐνθυμητικὸν πρὸς τὴν ὄδε τελουμένην σόναξιν*, δηλαδή πρὸς τὴν Congregatio τῆς Propaganda. Παρακαλεῖ στὸ τέλος τὸν Holsthein νὰ τοῦ συμπαρασταθῆ μπροστὰ στὸν Καρδινάλιο Barberini (Antonio, junior) ποὺ ἦταν Πρόεδρος τῆς Propaganda.

Τὸ τρίτο ἔγγραφο εἶναι τὸ «ἐνθυμητικὸν» γιὰ τὸ ὁποῖο μίλησε ὁ Καλλίνικος στὶς δύο προηγούμενες ἐπιστολές. «Παραλήπτῃς» φαίνεται νὰ εἶναι

1. Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» τοῦ Σωκράτη τυπώθηκε καὶ στὴν «Ἑλληνικὴ Πατρολογία» τοῦ Migne, τ. 67, στήλες 29-842. Δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ οὔτε στὴν Βατικανὴ Βιβλιοθήκη οὔτε στὴν «Angelica» τῆς Ρώμης, ὅπου ὁ Γερμανὸς λόγιος ἄφησε τὰ χειρόγραφα του, **ἓνα** χειρόγραφο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ποὺ νὰ φέρῃ διορθώσεις εἴτε ἄλλες ἐνδείξεις ὅτι πέρασε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Μάνιου.

ὁ Holsthein («Vostra Signoria») πού ἔπρεπε νὰ τὸ παραδώσῃ στὸν Καρδινάλιο Barberini.

Ἄπ' ὅσα γνωρίζουμε μὲ βάση τὶς δυὸ ἐπιστολές, πρέπει νὰ τοποθετήσουμε τὴ συγγραφή αὐτῆς τῆς ἐκθέσεως στὸ τέλος Ἰουλίου 1648 ἢ στὴν ἀρχὴ Αὐγούστου τοῦ ἴδιου ἔτους, τὸ ἀργότερο. Τὸ κείμενο φέρει ὀρισμένες γραμματικὲς διορθώσεις, ἄγνωστο ἀπὸ ποιὸ χέρι, χωρὶς ἰδιαίτερη σημασία. Πιθανὸν νὰ προέρχωνται ἀπὸ τὸν Λουκᾶ Holsthein πού, ἀφοῦ τὸ διάβασε καὶ τὸ διόρθωσε, τὸ ἔδωσε ἔπειτα στὸν Καρδινάλιο Ἀντώνιο Barberini.

Σύμφωνα μὲ ὅσα γράφει σ' αὐτὴ τὴν ἐκθεση ὁ Καλλίνικος, οἱ Ἰησουίτες τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου¹ τὸν κατηγορήσαν γιὰ «αἰρετικὸ» στὴν Ἱερὰ Ἐξέταση (Sant' Ufficio) τῆς Ρώμης. Δὲν ἀναφέρεται στὴν ἐκθεση αὐτὴ ποιά εἶναι ἡ κατηγορία καὶ οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ μάθουμε αὐτὸ σήμερα, γιὰ τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως παραμένει κλειστὸ στὸ κοινό. Μετὰ ἀπ' αὐτὴν τὴν κατηγορία καὶ τὴ σύλληψη τοῦ Καλλίνικου, οἱ Ἰησουίτες ἔκαμαν γνωστὸ τὸ γεγονὸς στὸ Ρωμαϊκὸ Κολλέγιο, δηλαδὴ στὸ Ἐκκλησιαστικὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ρώμης, ὅπου παρακολουθοῦσαν τὰ μαθήματα ὅλοι οἱ μαθητὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου.

Ἡ Ἱερὰ Ἐξέταση ἀναγνώρισε τὴν ἀθωότητα τοῦ Καλλίνικου καὶ φρόντισε νὰ γίνῃ δεκτὸς στὸ Κολλέγιο τῆς Προπαγάνδας. Ἄν πράγματι ἔγινε κατὰ τέτοιο τρόπο, δηλαδὴ ἂν ἡ ἴδια Ἱερὰ Ἐξέταση φρόντισε γιὰ τὴν ἀλλαγὴ Κολλεγίου, τότε σημαίνει ὅτι πράγματι ὁ Μάνιος ὑπῆρξε θῦμα σκευωρίας τῶν Ἰησουιτῶν ἀνωτέρων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου καὶ ὅτι οἱ κατηγορίες αὐτῆς τῆς ἐκθέσεως ἔχουν κάποια σοβαρὴ βάση.

Συνεχίζοντας τὴν ἐκθεσὴ του ὁ Ἑλληνας Διάκονος ἀναφέρει ὅτι στὸ νέο Κολλέγιο ζοῦσε μὲ τὴν ὑποτροφία πού ἡ ἴδια ἡ Propaganda χορηγοῦσε στὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου γιὰ τὸν Ξαβέριο Τιμόνη ἀπὸ τὴ Χίο. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὰ πράγματα φαίνονται περισσότερο συγκεκριμένα, γιὰ τὴν ἐκθεση τοῦ Μάνιου φαίνεται νὰ λέῃ ὅτι μὲ τὴν εἰσοδὸ τοῦ στὸ Κολλέγιο Urbano, ὁ Ξαβέριος Τιμόνης δὲν εἶχε πιά δικαίωμα στὴ δική του ὑποτροφία. Πιθανὸν οἱ Ἰησουίτες τοῦ Κολλεγίου νὰ τοῦ βρῆκαν μιὰ νέα ὑποτροφία ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού ἔχουμε γιὰ τὸν Ξαβέριο Τιμόνη βλέπουμε ὅτι οἱ Ἰησουίτες τοῦ Κολλεγίου τὸν ὑπεράσπισαν²,

1. Οἱ Ἰησουίτες πῆραν τὴ διοίκηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, γιὰ πρώτη φορά, τὸ 1591 καὶ ἔμειναν ὡς τὸ 1604 καὶ γιὰ δευτέρη φορά τὸ 1622 ὡς τὸ 1773, ὅταν ὁ πάπας Κλήμης ΙΔ' διέλυσε τὸ τάγμα τους.

2. Βλ. Θ ω μ ᾶ Π α π α δ ο π ο ὺ λ ο υ, Αἰγαιοπελαγίται μαθηταὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Φροντιστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, «Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν», τ. 8 (1970), σ. 559, ὅπου περιληπτικὴ βιογραφία καὶ ἀρχαιακὲς ἐνδείξεις, στίς ὁποῖες ἄς προστεθοῦν Ἄ ρ χ εῖ ο Ρ ρ ο ρ α γ α ν δ α, Α c t a, τ. 19 (1649-50), φφ. 317 καὶ 327, ὅπου ἀνα-

πιθανὸν γιατί κάποιος θεῖος του, ὁ Φραγκίσκος Τιμόνης, ἦταν Ἰησουίτης στὴ Χίο¹.

Ὁ Καλλίνικος συνεχίζοντας τὴν ἔκθεσή του, ἀναφέρει ὅτι οἱ ἀνώτεροι τοῦ Κολλεγίου τοῦ ἀπαγόρευσαν, μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ Κολλέγιο, νὰ συμμετάσχη, σὰν Διάκονος, στὴν Ἐκκλησία τοῦ Κολλεγίου. Πράγματι στὴ γιορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1648 τοῦ ἀρνήθηκαν καὶ τὴ Θεία Κοινωνία καὶ ἀπαγόρευσαν στοὺς ἄλλους Ἑλληνες μαθητὲς νὰ ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μαζί του. Αὐτὸ συνέβαινε ὄχι μόνο στὴν Ἐκκλησία τοῦ Κολλεγίου, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες Ἐκκλησίες τῆς Ρώμης, ὅπου οἱ Ἰησουίτες εἶχαν ἐπιρροή καὶ ὅπου τὸν εἶχαν κατηγορήσει γιὰ «αἰρετικό». Σὲ τέτοιο βαθμὸ τὸν εἶχαν κατηγορήσει, γράφει πάντα ὁ Μάνιος, ὥστε νὰ ζῆ μέσα σὲ ἓνα συνεχῆς ἄγχος.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἔγινε τόσο ἀνυπόφορη, ὥστε ὁ Καλλίνικος συναντήθηκε μὲ τὸν Ingoli², μὲ τὸν ὁποῖο συμφώνησε νὰ φύγη ἀπὸ τὴ Ρώμη καὶ νὰ πάη στὴ Γαλλία, ἀφοῦ προηγουμένως συνεννοηθῆ μετὰ τὸν Καρδινάλιο Ἀντιπρόεδρο Carroni. Ὁ Καλλίνικος, πιστεύοντας ὅτι ὁ Carroni δὲν μπορούσε νὰ δώσῃ παρόμοια ἄδεια, ἀπευθύνθηκε στὸν Πρόεδρο Καρδινάλιο Ἀντόνιο Barberini, διὰ μέσου τοῦ φίλου του Λουκά Holsthein. Ὁ Holsthein ἔπρεπε νὰ ἀναφέρῃ στὸν Καρδινάλιο ὅτι ὁ Καλλίνικος, σύμφωνα μὲ τὸν Γραμματέα Ingoli, ἤθελε νὰ πάη στὴ Γαλλία καὶ εἰδικότερα στὸ Παρίσι, γιὰ νὰ συνεχίσῃ τίς σπουδές του. Στὸ τέλος τῶν σπουδῶν του θὰ ἐπέστρεφε στὴν «περιοχή» του γιὰ νὰ διδάξῃ τὸ Εὐαγγέλιο στοὺς ἄλλους μοναχοὺς σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Γρηγορίου ΙΓ' καὶ τῆς Propaganda, πάπα Οὐρβανοῦ Η'³. Περιμένει τελικὰ ἀπόφαση τοῦ Καρδινάλιου, διὰ μέσου τοῦ Holsthein, γιὰ τὴν ὑποτροφία στὸ Παρίσι, τὴν ἴδια πού μέχρι τότε εἶχε στὸ Κολλέγιο Urbano. Προσθέτει ἐπίσης ὅτι στὸ Παρίσι πιθανὸν νὰ συνεργασθῆ καὶ στὴν Βασιλικὴ Τυπογραφία.

Ἐλαβε ἀπάντηση, ἔγγραφο, ὁ Καλλίνικος; Πιθανὸν ναί, ἂν καὶ δὲν μᾶς εἶναι γνωστή. Δὲν γνωρίζουμε τελικὰ γιὰ ποιὸ λόγο δὲν πραγματοποιήθηκε τὸ σχέδιο τοῦ Καλλίνικου. Βρῆκαν ὑπερβολικὲς τίς κατηγορίες τοῦ Μάνιου

φέρονται διάφορες αἰτήσεις τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου πρὸς τὴν Propaganda ὑπὲρ τοῦ Ξαβερίου Τιμόνη.

1. Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 558, στὸ τέλος τῆς βιογραφίας τοῦ Ἰωάννη Ἀντωνίου Τιμόνη, ἀρ. 1, ἀδελφοῦ τοῦ Ξαβερίου.

2. Βλ. τὴν περιγραφὴ αὐτῆς τῆς συναντήσεως πού μᾶς δίνει ὁ ἴδιος ὁ Καλλίνικος στὴν πρώτη ἐπιστολὴ πού δημοσιεύουμε παρακάτω.

3. Βλ. τὴν ἰδρυτικὴ Βούλα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, τῆς 13 Ἰανουαρίου 1577, ἀπὸ τὸν Πάπα Γρηγόριο ΙΓ' εἰς «Bullarum, diplomatum et privilegiorum sanctorum Romanorum Pontificium», Taurinensis editio, Augustae Taurinorum 1863, τ. 8, σ. 159-162 καὶ τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ Η', εἰς «Bullarum, κ.λ.», ἔ.ἀ., τ. 13, Augustae Taurinorum 1868, σ. 574-581.

έναντίον τῶν Ἰησουιτῶν τῆς Ρώμης; Δὲν γνωρίζουμε. Ἐκεῖνο πὸ εἶναι σίγουρο εἶναι ὅτι ὁ Καρδινάλιος Carrovi, πὸ συγχρόνως ἦταν καὶ προστάτης τοῦ Κολλεγίου Urbano, ἀποφάσισε νὰ κρατήσῃ τὸν Καλλίνικο στὸ ἴδιο Κολλέγιο ὡς τὸ Πάσχα τοῦ 1649¹.

Ἡ ὅλη ὑπόθεση δὲν ἐξελίχθηκε ὅπως ἐπιθυμοῦσε ὁ Καλλίνικος, ἴσως γιὰ τὸ μεταξὺ πέθανε ὁ Φραγκίσκος Ingoli πού, τουλάχιστο στὴν ἀρχή, ἦταν σύμφωνος μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Καλλίνικου στὴ Γαλλία. Ἔτσι στὶς 17 Αὐγούστου 1649 ἀποφασίσθηκε νὰ δοθοῦν στὸν Καλλίνικο 50 σκούδα γιὰ τὸ ταξίδι του ὡς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ συνεχίσῃ τὴ σχολὴ τοῦ Νικολάου Ρώση.

Πρὶν τελειώσουμε τὴν παρουσίαση αὐτῶν τῶν ἐγγράφων, ἀναφέρουμε ἀκόμη ὅτι τὸ ἄγνωστο πρόσωπο Loukās Lusthenio πρέπει νὰ εἶναι πράγματι ὁ γνωστός λόγιος Loukās Holsthein, πράγμα πὸ ἐξηγεῖ τὸ πῶς βρίσκονται σήμερα στὴ συλλογὴ Barberini οἱ δυὸ ἐπιστολὲς τοῦ Ἑλληνα Διακόνου Καλλίνικου Μάνιου.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀκόλουθη ἀντιγραφή τῶν 3 ἐγγράφων, διατηρήσαμε τὸ πρωτότυπο κείμενο, ὅπως τὸ βρήκαμε. Μόνο τὸ ἰταλικὸ κείμενο τοῦ τρίτου ἐγγράφου τὸ παρουσιάζουμε μὲ ὀρθογραφικὲς διορθώσεις.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

A. Ἐπιστολὴ τοῦ Καλλίνικου Μάνιου πρὸς τὸν Λουκᾶ Lusthenius. Ἀναφέρεται στὴ συνομιλία πὸ εἶχε μὲ τὸν Γραμματέα τῆς Προπαγάνδας σχετικὰ μὲ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴ Ρώμη.

Αὐτόγραφο

Ρώμη, 17 Ἰουλίου [1648].

Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν ἑλλ. Barb. κῶδ. 280, φφ. 21α-22β.

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ τιμιωτάτῳ Κυρίῳ λουκᾶ λουσθενίῳ ² *χαίρειν.*

³ *Τῇ τετραδί χαίρειν τῆς ἐξετάσεως τῶν μαθητῶν ἦλθεν ὁ θεοφιλῆς* ⁴ *Ἰγκουλις καὶ πυνθανόμενος μου μόνου εἰ καλῶς ἔχω; εἶπον οὐ καλὸς* ⁵ *ἐπειδὴ ἡστέρημαι τῆς ἐλληνικῆς διαλέκτου. Καὶ αὐτὸς ἔφη ὅτι εἶπε μοι* ⁶ *ὁ κύριος λουσθένιος περὶ σοῦ καὶ περὶ τῆς σπουδῆς τῶν ἐλληνικῶν γραμ* ⁷ *μάτων ἐν ταῖς γαλλίαις ἀλλὰ πῶς ἐκεῖ ζήσεις; καγὼ εἶπον καλῶς εἰ* ⁸ *θέλετε πέμπειν μοι τὰ ἀργύρια ἅπερ καὶ ἐνταῦθα ἔχω παρὰ τοῦ ἑλληνο* ⁹ *μουσείου (ἔπτα γὰρ ἀργύρια περὶ ξαβερίον τῷ ἐλληνομουσεῖῳ ἐδίδουσαν* ¹⁰ *ἔπειτα ὄρισαν ἐκεῖνα φυλάττεσθαι διεμὲ) κακεῖνος ἔφη στέργω* ¹¹ *ἀλλὰ τίς αὐτὰ ἐκεῖ σοι κομίσει οὐκ οἶδα. Ἐγὼ ἔφην, ὁ κύριος λου* ¹² *σθένιος ἴσως περὶ τούτου προβλέπει. ταῦτα εἰπὼν*

1. Τ σ ι ρ π α ν λ η, ἔ.ἀ., σ. 118.

Στίχ. 11. Στὸ περιθώριο διακρίνεται τὸ τέλος τῆς λέξεως ...*αμένα*, γραμμῆς ἀπὸ ἄλλο χέρι.

ἐκέλευσέ μοι γρά¹³ ψαι αὐτῶ μνημονικὸν ιδιόχειρον, ἵνα μνησθῆς λαλήσει περὶ
τούτου¹⁴ τῶ καρδηγάλη καπονίω. Ταῦτα γράφω ἐν βία μὴ παραλειφθῆς
|¹⁵ ἐλθεῖν αὐτόθι, ἵνα εἰ μὲν τί ἐρωτήσῃ βοθηήσι μοι ἢ σὴ λογίωτης. ἔξῶσο:
|¹⁶ Ἰουλίω ἰζ'.

|¹⁷ † ὁ ταπεινὸς Καλλίνικος ἱεροδιάκονος.

(φ. 22β) |¹⁸ *Al molto Illustrè Reveren^{mo} signore*

|¹⁹ *Luca Lusthenio*

|²⁰ *Al Palazzo della Cancellaria.*

Β. Ἐπιστολὴ τοῦ Καλλίνικου Μάνιου πρὸς τὸν Λουκά Lusthenio. Ἀναφέρει τὴν διόρ-
θωση τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας» τοῦ Σωκράτη καὶ προσφέρεται καὶ γιὰ ἄλλες παρό-
μοιες διορθώσεις. Θεωρεῖ τὴν ἄδεια τοῦ Καρδινάλιου γιὰ τὴν ἀναχώρησή του στὴ Γαλλία
σχεδὸν σίγουρη.

Αὐτόγραφο

Ρώμη, [Ἰούλιος 1648].

Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν ἑλλ. Barb. κώδ. 280, φφ. 19α-20β.

Τῶ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ σοφοτάτῳ ἐμῶ ἀθθέντι |² κυρίῳ κυρίῳ λουκᾶ τῶ
λουσθενίῳ |³ τὴν ὀφειλομένην προσκύνησιν.

|⁴ Τὴν μὲν βίβλον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας σωκράτους ἤδη |⁵ κατὰ
τὸ πρωτότυπον ἐπανώρθωκα, πλὴν τοῦ τελευταίου |⁶ βιβλίου, ὃ διορθώσω πρὸ
τῆς τοῦ ὑπηρέτου ἐλεύσεως. |⁷ Ὄθεν αὔριον κατὰ τὴν εἰκοστὴν δευτέραν ὥραν
|⁸ ἐλθέτω ληψόμενος ἀφοπτερας τὰς βίβλους. Εἰ μὲν |⁹ δὴ καὶ ἔτερόν τι πονη-
θησόμενον ἢ σὴ ἐκλαμπρότης |¹⁰ πέμψαι προαιρεῖται οἷδέ με πρόθυμον ἐκπο-
νήσαι |¹¹ μέχρις ἂν ἐνθέν δε εἰς τὰς γαλλίας ἀποδημήσω, |¹² δι᾿ ἄθουσης τῆς
καλῆς ὑμῶν διαθέσεως. ἐφ ὅσον |¹³ καὶ περὶ οὗ προσέταξε μοι, ἢ σὴ ἐντιμότης
λαλήσαι τῶ |¹⁴ πν(ευμα)τικῶ π(α)τρὶ γεωργίῳ, ἤδη συνένυχον ἐπινεύοντι ὅσα
|¹⁵ ἂν ἢ σὴ ἐκλαμπρότης ὑπὲρ ἐμοῦ διατάττηται, καὶ |¹⁶ γὰρ περὶ τούτου χαίρω
μὲν, οὐ πάνομαι δὲ ἰκετεύειν |¹⁷ συνεχῶς τὴν ἡμετέραν εὐνοίαν ἐπιμβλήσασθαι
περὶ |¹⁸ τῆς ἐμῆς ἀποπομπῆς. Ἀλλ' ὅσον κατὰ τὸ παρὸν |¹⁹ δοθήτω ἐνθυμη-
τικὸν πρὸς τὴν ὧδε τελουμένην σύναξιν |²⁰ συμπαρόντι καὶ βοηθούντι μοι τῶ
ἐξοχοτάτῳ καρδι |²¹ νάλη κυρίῳ βαρβερίῳ, ἵνα παντάπασιν ἄδειαν ἔ(sic) |²² ἔχω
πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν παρασκευάζεσθαι. ἔρωστο.

|²³ † ὁ ταπεινὸς Καλλίνικος ἱεροδιάκονος.

(φ. 20β) |²⁴ *All' Illustr^{mo} signor luca lustenio*

|²⁵ *Roma in Cancellaria.*

Γ. Ἐκθεση τοῦ Καλλίνικου Μάνιου πρὸς τοὺς Ἀνωτέρους τῆς Propaganda, διὰ μέσου
τοῦ Λουκά Holsthein. Ἀναφέρεται στὴν ὅλη περιπέτεια τοῦ Μάνιου μὲ τὶς ἐκκλησιαστικῆς
ἀρχῆς στὴ Ρώμη καὶ τὴν τελικὴ του ἐπιθυμία νὰ ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴ Γαλλία πρὸς συνέχιση
τῶν σπουδῶν του.

Αὐτόγραφο

[Ρώμη, Ἰούλιος-Αὐγούστος 1648].

Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν ἑλλ. Barb. κώδ. 280, φφ. 23α-24α.

*Io Callinico, monacho greco, non posso più stare nè in Collegio nè in Roma, perchè affatto li Padri Jesuiti mi hanno infamato, mentre che primo, tradendomi al Sant' Officio, andarono al Collegio Romano e pubblicarono la mia carceratione perchè io fosse un haeretico, et altri mali contra di me, il quale l'ho saputo
5 così dalli scolari del Collegio Greco, come da altre persone.*

*Ma il S. Officio uedendo la mia innocenza, non solamente mi hanno concesso la libertà ma anco procurarono che intrassi in Collegio de Propaganda Fide, non ritornando più in Collegio Greco, perchè mi potevo mantener in Collegio de Propaganda con la paga, la quale daua la S. Congregazione al Collegio Greco
10 per il sustentamento del xauerio Timone, che portò alli jesuiti gran fastidio. Onde andando jo nella festa della Pentecosta alla Chiesa di S. Athanasio, non solamente non mi lasciarono concelebrare con il uescovo Greco, come ero solito, et il uescovo sopradetto desideraua, ma anco me impedirono di non comunicare, come li altri scolari; ne meno questo era sufficiente, ma chiamando il uescouo,
15 lo dissero che non doueuo uenire perchè disturbauo li scolari. Onde li scolari che mi uoleuano bene, li hanno dato penitenza perchè mi haueuano parlato. Ma nemmeno questo li bastò, perchè andorono subitamente a dire che li Signori Cardinali non solamente (φ. 23β) l'hanno messo là per studiare, ma esperimentarlo si ueramente fusse come l'hanno accusato, del resto lo mandano uia per il che uanno
20 cercando delli scolari la mia uita, che cosa parlo, che dico, si metto sotto sopra il Collegio et altre simili cose. Uanno molte uolte i Jesuiti da diuerse nationi così nelle chiese come nel Collegio, dimandando e dicendo che io son un diauolo. Onde da chi si deue argumentare che non solamente li Jesuiti del Collegio Greco mi perseguitano, ma tutti unanimi, mentre i confessori del Jesu e di San Pietro uanno
25 inuestigando queste cose. Per la qual cosa non hauendo quiete ma sempre perturbatione e nel studiare e nel stare e nel dormire e nel camminare perchè la gente che mi uede, ammaestrati da questi, uanno dicendo, ecco l'eretico, massimamente*

Στίχ. 12. Δὲν γνωρίζουμε μὲ ἀκρίβεια ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ἐπίσκοπος. Ὡς γνωστὸν, στὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κολλεγίου, κατὰ καιροῦς, βρισκόταν καὶ κάποιος Ἕλληνας Ἐπίσκοπος γιὰ τὶς ἐπίσημες τελετὲς (χειροτονίες κ.λ.). Πιθανὸν νὰ πρόκειται γιὰ τὸν μητροπολίτη Κασσανδρείας Λαυρέντιο, ὁ ὁποῖος βρισκόταν στὴ Ρώμη ἐκεῖνα τὰ χρόνια (δὲν γνωρίζουμε μὲ ἀκρίβεια ἀπὸ πότε μέχρι πότε) ὕστερα ἀπὸ τὰ γνωστὰ γεγονότα ποὺ συνετάραξαν τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Πατριαρχείας τοῦ Κυρίλλου Λούκαρη. Στοὺς καταλόγους τῆς Μητροπόλεως Κασσανδρείας (βλ. Ἠθικὴ καὶ Θρησκευτικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. 7, στήλη 392), ὁ Λαυρέντιος ἀναφέρεται τὸ 1639, ἐνῶ τὸ 1640 κατέχει ἄλλος αὐτὴ τὴν ἔδρα. Τὰ ἀμέσως ἐπόμενα χρόνια (μετὰ τὸ 1649) τὸ ὄνομά του συναντᾶται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Propaganda, SOSG, τ. 289, φφ. 101-126, ὡς Ἕλληνας Ἐπίσκοπος στὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Στίχ. 24. Ἡ «Ἐκκλησία τοῦ Ἰησοῦ» εἶναι ἡ κεντρικὴ ἐκκλησία τῶν Ἰησουιτῶν στὴ Ρώμη.

li Jesuiti, li quali lo publicano col il supra detto modo anco a quelli che nulla notitia hanno di me.

*Tutto questo ho narrato al monsignor Inguli, il quale haueua animo che fosse 20
mandato in presenti in franza. Solamente mi disse che io parlasse con il Car-
dinal Cappone, ma pensando io che lui non fosse Patron assoluto, uorei che uo
Signoria parlasse all'Em. Card. Barberino in tal maniera: che il mon signor In-
guli è contento che mi sia datta la prouesione, con che mi mantengo qui, in parisi
acciò studiando là le scienze e perfetionandomi (φ. 2' α) nella lingua greca possa 35
finalmente esser mandato alla mia regione, doue insegnarò li monaci e li altri e
predicaro al loro l'euangelio di Χρῶ. E per probatione delli mei studij manderò
lettere, che mi si anno testomij li maestri et altri insigni homini, acciò che mes-
suna cosa paga la congregatione in uano. Perchè o dandomi o non dandomi questa
prouisione non perde niente, perchè si non mi la darano, li Jesuiti la piglieranno 40
per xauerio, si mi la daranno li Jesuiti non possono dir niente perchè dalla ca-
gione son unscito dal Collegio e nemeno posso stare in Roma. Così andando in
parisi seruirò anco nella stampa regia. Questo prego a U.S.^a trattandomi il ne-
gotio mi scriva la risposta.*

ΜΑΡΚΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

Στίχ. 33. Ἡ λέξις *parlasse* εἶναι γραμμένη ἀπὸ ἄλλο χέρι.

R É S U M É

M a r c o s F o s c o l o s, Notices complémentaires pour le diacre Callinicos Manios de Berria.

Le diacre Callinicos Manios est arrivé au Collège Grec de Saint Athanase à Rome l'Octobre de 1642 où est resté jusqu' à la moitié de l'an 1647 et il a passé au Collège de la Propagande.

Il est parti pour le Mont Athos en 1649. Son départ du Collège Grec était la conséquence des calomnies par les supérieurs Jésuites du Collège, qui l'ont accusé comme hérétique à la Sainte Inquisition laquelle l'a déchargé des calomnies et l' a envoyé au Collège de la Propagande.

Avec les deux lettres et avec l'exposition inédites de Manios ont été déclarées pour la première fois ses relations avec le renommé Luca Holstein et les causes très drammatiques de son départ du Collège Grec et encore ses projets pour son avenir (le départ pour des études classiques en France et sa collaboration à l'imprimerie royale à Paris), des projets qu'enfin n'ont pas été réalisés.

Les trois documents inédits même s'ils sont sans date, il faut les croire de leur contenu qu'ils ont été écrits en Juillet de 1648. Tous les trois documents ont été pris du cod. Barberinianus gr. 280 de la Bibliothèque Vaticane.